

İKLİM POLİTİKALARINDA ADİL GEÇİŞ: SAĞLIK HAKKI MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM

Melike YAVUZ*

Öz: İklim değişikliği, yalnızca çevresel sistemleri değil, ekonomik yapıları, toplumsal ilişkileri ve halk sağlığını da derinden etkileyen çok katmanlı bir kriz olarak karşımızdadır. Fosil yakıtlara dayalı sistemlerin terk edilmesi süreci, teknik çözümlerin ötesinde sosyal adalet temelli bir dönüşüm gerektirmektedir. Bu bağlamda “adil geçiş” kavramı, iklim politikalarının sosyal etkilerini dengelemeyi hedefleyen bir çerçeve sunmaktadır. Ancak kavramın giderek artan kurumsal kullanımı, içerdiği adalet iddiasının ne ölçüde karşılandığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu çalışma, adil geçiş kavramının tarihsel gelişimini, kavramsal çeşitliliğini ve kurumsallaşma sürecini ele almakta; kavramın özellikle iş güvencesi ve ekonomik öncelikler etrafında daraltılmasını eleştirel bir perspektiften değerlendirmektedir. Emek hareketleri ile çevresel adalet yaklaşımları arasındaki farklar, kavramın uygulamadaki sınırlılıklarını görünür kılmaktadır. Çalışmanın özgün katkısı ise adil geçişin sağlık hakkı ile ilişkisini tartışmaya açmasıdır. Fosil yakıt sektörlerinde çalışanların maruz kaldığı mesleki riskler, çevresel zararların halk sağlığına etkileri ve ruh sağlığına ilişkin sorunlar, geçiş sürecinde sağlık boyutunun ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, adil geçişin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda insani ve kamusal boyutlarıyla ele alınması gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Adil geçiş, iklim krizi, adalet, sağlık hakları

Just Transition in Climate Policies: A Health Rights-Based Approach

Abstract: Climate change presents itself as a multifaceted crisis that affects not only environmental systems but also economic structures, social relations, and public health. The process of phasing out fossil fuel-based systems requires a transformation grounded not merely in technical solutions but in social justice. In this context, the concept of “just transition” offers a framework aimed at balancing the social impacts of climate policies. However, the increasing institutional adoption of the term raises the question of how fully its claim to justice is being realized. This study examines the historical development, conceptual diversity, and institutionalization of the just transition framework, and provides a critical assessment of how it has often been narrowed to focus on employment security and economic priorities. The divergence between labor movements and environmental justice approaches highlights the limitations of its practical implementation. The original contribution of this paper lies in opening a discussion on the relationship between just transition and the right to health. The occupational risks faced by workers in the fossil fuel sectors, the health impacts of environmental degradation, and the mental health challenges associated with transition processes all underscore the critical importance of incorporating health into just transition strategies. Accordingly, this study argues that just transition must be approached not only as an economic project but also as a human and public concern.

Key words: Just transition, climate crisis, justice, health rights

Giriş

İklim krizi, yalnızca çevresel yıkımla sınırlı kalmayan, aynı zamanda ekonomik yapılardan toplumsal eşitsizliklere, sağlık sistemlerinden emek ilişkilerine kadar uzanan çok katmanlı bir dönüşüm sürecini zorunlu kılmaktadır. Fosil yakıtlara dayalı üretim ve tüketim kalıplarının sürdürülemezliği artık inkâr edilemez bir gerçeklik haline almış; bu durum, düşük karbonlu bir geleceğe yönelik yapısal dönüşüm politikalarını küresel gündemin ön sıralarına taşımıştır. Ancak bu dönüşümün yalnızca teknik çözümlerle, yatırım planlarıyla ya da enerji senaryolarıyla yönetilmesi mümkün değildir. Bu sürecin hak temelli, toplumsal olarak adil ve çevresel olarak onarıcı bir çerçeveye oturtulması, yaşanabilir bir gelecek için vazgeçilmezdir.

Bu bağlamda son yıllarda öne çıkan “adil geçiş” kavramı, iklim değişikliğiyle mücadelede sosyal adaletin ve kapsayıcılığın önemine işaret eden bir yaklaşım olarak şekillenmektedir. Adil geçiş kavramı ilk olarak işçi hareketlerinin gündeminde yer bulsa da bugün çok daha geniş bir içerikle yeniden tartışılmakta; emek, çevre, ekonomi, toplumsal cinsiyet, sağlık ve yerel haklar gibi çok sayıda kesişim noktasında değerlendirilmektedir. Ne var ki, kavramın yaygınlaşmasına rağmen, uygulamada içerdiği “adalet” iddiasının ne kadar hayata geçirilebildiği ciddi bir tartışma konusudur. Adil geçişin çoğu zaman istihdam politikalarına ya da ekonomik yönetim modellerine indirgenerek, eşitsizlik üreten yapıları sorgulama potansiyelinin sınırlı kaldığı görülmektedir.

*Doç.Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Tıp Fakültesi (ORCID No:0000-0001-9037-6770)

Geliş Tarihi / Received : 17.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 18.03.2025

Bu çalışmanın amacı, adil geçiş kavramını tarihsel ve kuramsal yönleriyle inceleyerek, eleştirel bir perspektiften mevcut yaklaşımları değerlendirmek ve özellikle sağlık hakkı odağından kavramın içerdiği potansiyel ve sınırlılıkları ortaya koymaktır. Bu çerçevede, adil geçişin yalnızca üretim süreçlerine değil, aynı zamanda yaşamın sürdürülebilirliği, insan sağlığı ve toplumsal refah gibi temel hak alanlarına ne ölçüde temas edebildiği sorgulanmakta; geçişin başarısının salt ekonomik göstergelerle değil, tarihsel adaletsizlikleri giderme kapasitesiyle de ölçülmesi gerektiği savunulmaktadır.

Adil Geçişin Tarihsel Gelişimi:

İşçi Hareketlerinden İklim Politikalarına

Adil geçiş kavramı, kökeni daha eskiye dayansa da küresel ölçekte ilgi görmesi ve çok aktörlü tartışmaların merkezine yerleşmesi görece yeni bir gelişmedir. İlk kez 1970'li yılların başlarında, çevre politikalarının istihdam üzerindeki etkilerine dikkat çeken işçi sendikaları tarafından gündeme getirilmiş (Newell, 2013); ancak akademik alanda kavram üzerine yoğunlaşan tartışmalar asıl olarak 2000'li yıllarda ivme kazanmıştır (Stevie, 2020). Bu süreçte araştırmacılar, kavramın kuramsal temellerini inşa etmeye yönelik önemli katkılar sunmuş; böylece kısa süre içinde adil geçiş literatürü çok disiplinli, giderek büyüyen bir alana dönüşmüştür (Winkler, 2020).

Adil geçiş kavramının multidisipliner bir şekilde ele alınması, farklı yorumlara ve bunun sonucunda çoklu ve belirsiz tanımlara yol açmıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) adil geçiş kavramını, "işçi hareketinin düşük karbonlu ve iklime dayanıklı bir ekonomiye geçişin zorluklarını el adlı, kamu politikası gereksinimlerini belirttiği ve bu dönüşüm sürecinde işçiler ile topluluklar için faydaları artırmayı ve zorlukları azaltmayı hedefleyen kavramsal bir çerçeve" olarak tanımlamıştır (Rosemberg, 2010). Bu tanım kavramı daha çok işçi hakları ve istihdam güvencesi bağlamında ele almaktadır. Çevresel adalet grupları ise adil geçiş toplumsal eşitsizlikleri ve çevresel etkileri bağlamında ele almaktadır (Narayan, 2023). Çok taraflı kurumlar ve şirketler ise kavramı, ekonomik sürdürülebilirlik ve yatırım fırsatlarına odaklanarak adil geçiş daha geniş bir ekonomik bağlamda ele alırlar. Dolayısıyla, adil geçiş için evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım veya çerçeve bulunmamaktadır. Bu çeşitli perspektifler, adil geçişin bütüncül ve kapsayıcı bir şekilde ele alınmasını zorunlu kılar.

Adil geçiş kavramının somut biçimde ortaya çıkışı, 1970'lerin sonlarına uzanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası'nın (PKAİS) o dönemki başkanı Anthony Mazzocchi'nin öncülüğünde gelişen işçi hareketi, çevre politikalarının sanayi üzerindeki etkilerine karşı işçilerin korunmasını savunarak bu yaklaşımın ilk temellerini atmıştır (García-García, 2020; Newell, 2013). Mazzocchi'nin dile getirdiği bu yaklaşım kısa sürede başka sendikalara da ilham vermiş, özellikle Batı ülkelerinde karşılık bulmuştur. 1990'lara gelindiğinde, PKAİS kirlenici sektörlerde çalışan işçilerin maruz kaldığı ekonomik riskleri azaltmak amacıyla, yenden eğitim ve sosyal destek mekanizmaları sağlayacak bir "süper fon" kurulması çağrısında bulunmuştur. 1997 yılı itibarıyla hem ABD hem de Kanada'daki pek çok sendika, bu ilkelere dayanan bir adil geçiş anlayışını resmen benimsemiştir (Narayan, 2023). Aynı dönemlerde çevresel adalet hareketleri de bu çerçeveye dahil olmuş; işçi hareketleriyle kurulan ittifaklar sayesinde adil geçiş kavramı, giderek iklim adaleti söyleminin de temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

1997 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı (COP3) kapsamında gerçekleştirilen Kyoto Zirvesi, adil geçiş kavramının küresel iklim politikalarının gündemine girmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren, özellikle sendikalar ve Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), sürdürülebilirlik ve iklim değişikliğiyle mücadelede dair uluslararası belgelerde adil geçiş ilkesinin altını çizmeye başlamıştır (Narayan, 2023). Takip eden yıllarda, çevresel adalet hareketleri de bu çerçeveye katkı sunmuş; 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde bir araya gelen uluslararası koalisyon, iklim krizine daha insani ve hak temelli bir yaklaşım kazandırmayı hedefleyen ilkeleri kamuoyuna sunmuştur. "Bali İklim Adaleti İlkeleri" olarak bilinen bu metin, iklim değişikliğini insan hakları ve çevresel adalet perspektifinden ele alırken, adil geçiş vurgusunu da bu bütünlük içinde konumlandırmıştır (Coolsaet, 2020).

Son yıllarda adil geçiş kavramı giderek daha fazla sayıda ulusötesi aktör tarafından benimsenmiş; emek hareketleri, çevresel adalet savunucuları ve iklim odaklı sivil toplum örgütleri bu çerçevede ortak talepler geliştirmeye başlamıştır. 2013 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sürdü-

rülebilir kalkınma, insana yakışır iş ve yeşil istihdam başlıklarında adil geçiş ilkesine yer veren bir kararı kabul etmiş; bu kararın devamı niteliğinde, 2015 yılında çevresel olarak sürdürülebilir ekonomilere yönelik adil geçiş destekleyen kılavuz ilkeleri yayımlamıştır (ILO, 2013; 2015).

Adil geçişin küresel iklim politikalarındaki görünürlüğü ise 2010 yılında Cancun'da düzenlenen COP16 ile kurumsallaşmaya başlamıştır. Zirve çıktılarında, düşük karbonlu bir toplumun inşası için yalnızca teknolojik ve ekonomik değil, aynı zamanda sosyal boyutları gözetilen bir paradigma değişikliğinin gerekliliği vurgulanmıştır (UNFCCC, 2011). Bu yaklaşım, 2015 Paris Anlaşması'nın önsözünde daha da pekiştirilmiş; anlaşmada, işgücünün ihtiyaçlarının gözetilmesi ve kalkınma öncelikleri doğrultusunda istihdam yaratılmasının önemi açıkça ifade edilmiştir (UNFCCC, 2016).

2018 yılında Polonya'da gerçekleştirilen COP24'te kabul edilen "Silesia Deklarasyonu" ile adil geçiş ilkesi resmi düzeyde daha da görünür kılınmış, sosyal eşitsizliklerin azaltılması ve geçim kaynaklarının korunması çağrısı yapılmıştır (UNFCCC, 2018). Takip eden COP26'da (Glasgow, 2021) 14 ülke ve Avrupa Komisyonu, iklim dirençli bir geleceğe adil geçişin sağlanması amacıyla daha iddialı bir deklarasyonu benimsemiştir. Bu belgede, karbon yoğun sektörlerde çalışanlar ve fosil yakıta bağımlı ekonomilerde yaşayan topluluklar için geçişin orantısız yükler doğurabileceği ve bu durumun cinsiyet, ırk, yaş gibi alanlardaki eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıdığı vurgulanmıştır (UNFCCC, 2021).

2022 yılında Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde düzenlenen COP27'de ise, Paris Anlaşması'nın ikinci maddesinde belirtilen hedeflere ulaşma yolları kapsamında "Adil Geçiş Çalışma Programı"nın oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu süreçte gelişmekte olan ülkeleri desteklemek üzere "Kayıp ve Hasar Fonu"nun hayata geçirilmesi yönünde tarihi bir adım atılmıştır (UNFCCC, 2022).

2023 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen COP28 zirvesinde, adil geçiş konusu daha kapsamlı şekilde ele alınmış ve ilk bakanlar düzeyindeki yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıya 90'dan fazla ülke temsilcisi katılmış, sonuç olarak "BAE Adil Geçiş Çalışma Programı" ilan edilmiştir. Aynı zamanda Kayıp ve Hasar Fonu için tahhütte bulunan kuruluşların katkılarıyla fon miktarı 700 milyon ABD dolarını aşmıştır (UNFCCC, 2023a; 2023b).

Ancak 2024 yılında Azerbaycan'ın Bakü kentinde gerçekleştirilen COP29, adil geçiş konusunda beklenen ilerlemeyi sağlayamamıştır. Adil Geçiş Çalışma Programı kapsamında karar çıkmamış, taraflar arasında özellikle insan hakları, iş gücü hakları ve finansman mekanizmaları gibi konularda uzlaşma sağlanamamıştır. Buna karşın süreç durmamış, müzakerelerin 2025 yılında Bonn'da yapılacak olan SB62 teknik oturumlarında sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu gelişme, adil geçişin kurumsal bir çerçeve veya kavuşmasının hâlâ çok aktörlü ve politik olarak hassas bir süreç olduğunu göstermektedir.

Adil Geçiş Tartışmaları: Eleştiriler, Çatışmalar ve Yapısal Gerilimler

Adil geçiş, iklim krizine yanıt olarak geliştirilen en yenilikçi politika yaklaşımlarından biri olarak sunulmaktadır. Kavramsal olarak, çevresel sürdürülebilirlik ile toplumsal eşitliği buluşturarak tarihsel olarak karşı karşıya konumlanan çevre ve emek politikaları arasındaki gerilimi aşmayı hedeflemektedir (Velicu, 2020). Ancak bu çerçeve, uygulamada aynı ölçüde kapsayıcı ve dönüştürücü bir nitelik taşıyamamaktadır. Çünkü adil geçiş, özellikle küresel iklim rejiminin hâkim aktörleri tarafından, kapitalist üretim ilişkilerini ve bu ilişkilerin doğurduğu yapısal eşitsizlikleri sorgulamadan araçsallaştırılma eğilimindedir. Bu bağlamda, kavramın içeriği giderek daha fazla "uygulanabilirlik", "yumuşak geçiş" ve "sosyal kabul" gibi teknik terimlere indirgenmekte; dönüşümün asli öznesi olan emekçiler ve çevresel yıkımdan en çok etkilenen topluluklar sistemik adalet yerine geçişin maliyetine katlanacak edilgen gruplar olarak konumlandırılmaktadır.

İşçi hareketlerinin adil geçiş söylemi, çoğu zaman yalnızca iş güvencesi, istihdam fırsatları ve yeniden beceri kazandırma politikalarıyla sınırlı kalmakta; bu da kavramın kökensel adalet iddiasını daraltmaktadır (Velicu, 2020). Özellikle ILO'nun 2015 tarihli Adil Geçiş Rehberi, iklim adaletini merkezine alan radikal dönüşüm vizyonu yerine, kalkınmacı söylemin sınırlarında kalan, mülkiyet ilişkilerini ve fosil yakıt rejiminin sınıfsal doğasını sorgulamayan bir çerçeve sunmaktadır (ILO, 2015). Gelecek kuşaklara karşı ahlaki sorumluluk vurgusu yapılırken, günümüzdeki toplumsal eşitsizlikler ve çevresel yıkımın tarihsel faillikleri göz ardı edilmektedir. Benzer şekilde, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (ITUC) COP24 kapsamında yayımladığı Silesia Bildirgesi'nde "adalet" kavramına hiç yer verilmemesi, bu yaklaşımın ne denli normatif bir boşluğa oturduğunu göstermektedir (ITUC, 2018).

Diğer taraftan, çevresel adalet hareketleri ise çoğu zaman adaletin yalnızca dağıtım ve katılım boyutlarıyla ilgilenmekte, bu yaklaşımlar da radikal yapısal dönüşümler üretmekte yetersiz kalmaktadır (**Velicu, 2020**). Kimi çalışmalar, çevresel adaletin hâlâ ağırlıklı olarak zarar tespiti ve tazminat taleplerine odaklandığını, bu nedenle yalnızca semptomlarla ilgilenip sistemi yeniden üreten koşulları dönüştüremediğini ileri sürmektedir (**Mohai, 2009**). Böylece adalet talepleri, neoliberal sistemin sınırları içinde çözülebileceği varsayılan, teknik araçlarla yönetilebilir ve yönetim süreçleriyle ele alınabilir sorunlar olarak çerçevelenmektedir. Bu yaklaşım, mevcut sosyal ve ekolojik eşitsizliklerin kökeninde yer alan kapitalist üretim biçimlerini ve doğanın sistematik biçimde sömürülmesini doğrudan sorgulamak yerine, bu yapılarla uyumlu çözüm arayışlarını öne çıkarmaktadır.

Her ne kadar işçi hareketleri ile çevresel adalet hareketleri, karbon emisyonlarının azaltılması gibi ortak hedeflerde birleşseler de bu iki yaklaşım çevresel çatışmaların pratiğinde sıklıkla karşıt pozisyonlarda yer alabilmektedir (**Barca, 2019**). Bu durum, adalet anlayışlarındaki farklılıklardan kaynaklanmakta; bir yanda ekonomik güvenceye, diğer yanda tarihsel ve mekânsal eşitsizliklerin giderilmesine odaklanan iki ayrı önceliği yansıtmaktadır.

Dolayısıyla, adil geçişin yalnızca ekonomik göstergelere, istihdam politikalarına ya da teknik çözümlere indirgenmesi, kavramın dönüştürücü potansiyelini sınırlamakta ve yapısal eşitsizlikleri görünmez kılmaktadır. Oysa adalet, yalnızca üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini değil; aynı zamanda yaşam hakkı, sağlık, çevresel bütünlük ve toplumsal refah gibi temel hak alanlarının korunmasını da gerektirir. Bu bağlamda, halk sağlığı meselesi, adil geçişin merkezî bileşenlerinden biri olarak ele alınmalıdır. Sağlık hakkının geçiş süreçlerinde nasıl konumlandığı hem tarihsel adaletsizliklerin giderilmesi hem de dayanıklı ve eşitlikçi bir gelecek inşası açısından belirleyici bir öneme sahiptir.

Adil Geçiş ve Sağlık: Toplumsal Eşitlik Perspektifinden Bir Değerlendirme

COVID-19 pandemisi, toplum sağlığını önceleyen kalkınma modellerinin ne denli kırılgan sonuçlar doğurabileceğini çarpıcı biçimde ortaya koymuştur. Pandemi sonrası derinleşen ekonomik kriz, halk sağlığı, çevre ve ekonomik yapılar arasındaki karşılıklı bağımlılığı görünür hale getirmiş; sağlık odaklı planlamanın yalnızca kriz anlarında değil,

dönüşüm süreçlerinde de merkezde yer alması gerektiğini göstermiştir. Bu çerçevede, fosil yakıtlardan çıkışı hedefleyen geçiş politikalarının toplum sağlığına etkileri daha bütüncül ve uzun erimli biçimde değerlendirilmelidir.

Fosil yakıt temelli ekonomik sistemin yarattığı sosyal ve bölgesel eşitsizliklerin, düşük karbonlu bir ekonomiye geçiş sürecinde yeniden üretilmemesi, yalnızca çevresel değil, toplumsal adaletin sağlanması açısından da kritik önemdedir. Bu nedenle, adil geçişin yalnızca istihdam politikalarıyla değil, halk sağlığına etkileriyle birlikte ele alınması gerekmektedir. Geçişin başarılı olabilmesi, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini, koruyucu sağlık politikalarının yaygınlaştırılmasını ve sağlık eşitsizliklerinin azaltılmasını önceleyen bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmaktadır.

Fosil yakıt sektörleri, başta enerji, madencilik ve ulaştırma olmak üzere geniş bir istihdam alanı yaratmakta; yerel ekonomiler üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Türkiye örneğinde yalnızca kömür madenciliği sektöründe 2022 itibarıyla yaklaşık 145.000 kayıtlı işçi istihdam edilmektedir. Bu işçilerin üçte biri taşkömürü ve linyit sektöründedir (**MAPEG, 2024**). Kayıt dışı istihdam, dolaylı bağımlılık ilişkileri ve hane halkı etkisi dikkate alındığında, bu sektörle doğrudan ya da dolaylı ilişkili nüfusun çok daha geniş olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, fosil yakıt sektörlerinden çıkışın sosyoekonomik etkilerinin yalnızca iş kaybıyla sınırlı olmadığını; yerel hizmetler, altyapı, ticaret ve toplumsal dayanışma ağlarında da kırılmalar yaratabileceğini göstermektedir.

Bu sektörlerde istihdam edilen bireylerin çoğu düşük ücretli, sosyal güvenlikten yoksun ve yüksek riskli işlerde çalışmaktadır. Eğitim düzeyi düşüktür ve yeniden beceri kazanma olanağı sınırlıdır. Bu nedenle, geçiş süreci yalnızca alternatif istihdam yaratmaya değil, aynı zamanda bu bireylerin sağlık, eğitim ve sosyal destek sistemlerine erişimini güçlendirmeye odaklanmalıdır. Özellikle kayıt dışı çalışanların ve ailelerinin hak kaybı yaşamaması için özel mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Fosil yakıt sektörünün işçiler üzerindeki sağlık etkileri bilimsel olarak iyi belgelenmiştir. Kömür madenciliği, pnömokonyoz, KOAH ve silikozis gibi ciddi akciğer hastalıklarına yol açabilmektedir (**Attfield, 2011; Castranova, 2000**). Rafinerilerde ve petrol sahalarında çalışan işçiler de çeşitli fiziksel ve kimyasal tehlikelerle karşı karşıyadır.

Uluslararası Kanseri Araştırma Ajansı'nın derlediği kanıtlara göre, bu sektörlerde çalışan veya bu tesislerin yakınında yaşayan bireylerde kanser riskleri anlamlı ölçüde artmaktadır (**Onyije, 2021**). Bu bulgular, geçiş sürecinin yalnızca yeni işler yaratmaya değil, aynı zamanda mevcut çalışma koşullarının yol açtığı sağlık zararlarını telafi etmeye de odaklanması gerektiğini göstermektedir. Ağır mesleki hastalıkları olan bireyler için rehabilitasyon, erken emeklilik ve gelir güvencesi gibi mekanizmalar da adil geçiş politikalarının bir parçası olmalıdır.

Fosil yakıt faaliyetlerinin çevresel etkileri de halk sağlığını doğrudan etkilemektedir. Orman kaybı, su kaynaklarının kirlenmesi, hava kalitesinin düşmesi ve toprağın bozulması, bu sektörlerin faaliyet alanı çevresinde yaşayan topluluklarda uzun vadeli sağlık sorunlarına yol açmaktadır (**Li, 2018**). Bu nedenle, adil geçiş yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ekolojik restorasyon programlarını da içermelidir. Kirlenici endüstrilerin neden olduğu çevresel ve sağlık zararlarının giderilmesi, bu zararlılardan etkilenen toplulukların iyileştirilmesi ve bu maliyetlerin adil biçimde karşılanması temel bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Ayrıca, fosil yakıt endüstrilerinde çalışan işçilerin ve bu alanlarda yaşayan toplulukların ruh sağlığı açısından da kırılgan olduğu bilinmektedir. İş güvencesizliği, geçim kaynaklarının kaybı, çevresel bozulma ve kültürel aidiyetin zedelenmesi; stres, anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sorunlara yol açabilmektedir (**Joaquim, 2018**). Ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlar, çevresel kaynaklı stres ve geleneksel yaşam biçimlerinden kopuşu tanımlamak için "solastalji" terimini önermişlerdir (**Albrecht, 2007**). Adil geçiş, hem sanayiyle bağları kopan topluluklarda ortaya çıkabilecek ruh sağlığı sorunlarını öngörmeli hem de bu süreçlerin neden olabileceği belirsizlik, kayıp ve sosyal çözümlerin etkilerine karşı hazırlıklı olmalıdır. İşsizlikle sınırlı kalmayan bu dönüşüm, alkol ve madde bağımlılığı ile aile içi şiddet gibi sorunları da beraberinde getirebilir.

Tüm bu nedenlerle, sağlık sektörü de adil geçişin aktif bir bileşeni olmalıdır. Fosil yakıtlardan çıkış süreci, yalnızca emisyon azaltımıyla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda herkesin erişebileceği, düşük karbonlu, iklim dirençli ve güçlü kamusal sağlık sistemlerinin inşasını hedeflemelidir. Geçiş sürecinde ortaya çıkabilecek yer değiştirmeler, göçler ve topluluk yapısındaki değişikliklere karşı sağlık sis-

temlerinin hazırlıklı olması gerekmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişimde zaten sınırlı imkânlarla sahip olan fosil yakıt bağımlısı toplulukların bu süreçte daha fazla dışlanmaması için eşitlikçi sağlık politikaları önceliklendirilmelidir.

Adil geçişin başarısı, yalnızca yeni bir enerji rejiminin kurulmasıyla değil, aynı zamanda geçmişin yüklerinin tanınması, onarılması ve gelecekte benzer eşitsizliklerin yeniden üretilmemesini sağlayacak dayanıklı sistemlerin inşasıyla mümkündür. Bu bağlamda, "Tüm Politikalarda Sağlık" yaklaşımı yalnızca bir teknik strateji değil; geçişin adalet zeminine oturtulması açısından temel bir ilkedir. Sağlık, adil geçişin ölçülebilir çıktılarının biri olmalı; aynı zamanda tarihsel eşitsizliklerin görünür kılındığı, tanındığı ve giderildiği bir izlek olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Adil geçiş, iklim krizine karşı geliştirilen en kapsamlı yaklaşımlardan biri olmakla birlikte, kavramın uygulamadaki sınırları ciddi bir tartışma konusudur. Emek hareketlerinden doğan bu çerçeve zamanla genişlemiş, çevresel ve toplumsal adalet söylemleriyle bütünleşmiştir. Ancak günümüzde birçok resmi belgede adalet vurgusu geri planda kalmakta; adil geçiş çoğunlukla ekonomik geçiş planları ve istihdam stratejileriyle sınırlı bir araç haline gelmektedir.

Bu metin, adil geçişin yalnızca teknik ya da ekonomik bir süreç değil; eşitsizlikleri azaltmayı ve temel hakları gözetmeyi hedefleyen bir toplumsal dönüşüm olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda sağlık hakkı, adil geçişin sıklıkla göz ardı edilen ancak kritik bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Fosil yakıt sektörlerinde çalışanların karşı karşıya kaldığı sağlık riskleri, çevresel zararların toplum sağlığı üzerindeki etkileri ve geçiş sürecinin yaratabileceği yeni sağlık ihtiyaçları, geçiş politikalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Gerçek anlamda adil bir geçişin sağlanabilmesi için, sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, meslek hastalıklarına yönelik destek mekanizmalarının oluşturulması ve çevresel iyileştirme programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Sağlık, sadece geçişin bir sonucu değil; aynı zamanda adaletin ölçüleceği önemli bir göstergedir. Bu nedenle, adil geçiş insan sağlığını ve refahını merkeze alan bir dönüşüm süreci olarak yeniden düşünmek gereklidir.

Kaynaklar:

- Albrecht, G., Sartore, G. M., Connor, L., Higginbotham, N., Freeman, S., Kelly, B., ... & Pollard, G.** (2007). Solastalgia: the distress caused by environmental change. *Australasian psychiatry*, 15(1_suppl), S95-S98.
- Attfield, M., Castranova, V., Hale, J. M., Suartha, E., Thomas, K. C., & Wang, M. L.** (2011). Coal mine dust exposures and associated health outcomes; a review of information published since 1995.
- August, H.** (2023). Achieving a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all.
- Barca, S.** (2019). Labour and the ecological crisis: The eco-modernist dilemma in western Marxism (s)(1970s-2000s). *Geoforum*, 98, 226-235. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.07.011>
- Bond, P.** (2012). Politics of climate justice. Paralysis above, movement below. University of Kwa Zulu Natal Press, Cape Town.
- Castranova, V., & Vallyathan, V.** (2000). Silicosis and coal workers' pneumoconiosis. *Environmental health perspectives*, 108 (suppl 4), 675-684.
- García-García, P., Carpintero, Ó., & Buendía, L.** (2020). Just energy transitions to low carbon economies: A review of the concept and its effects on labour and income. *Energy Research & Social Science*, 70, 101664. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101664>
- Henry, M. S., Bazilian, M. D., & Markuson, C.** (2020). Just transitions: Histories and futures in a post-COVID world. *Energy Research & Social Science*, 68, 101668. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101668>
- ILO** (2013). Sustainable development, decent work and green jobs. In *International Labour Conference, 102nd Session. International Labour Office*. Erişim tarihi: 13 Haziran 2024. <https://www.ilo.org/resource/record-proceedings/ilc/102/resolution-concerning-sustainable-development-decent-work-and-green-jobs>
- ILO** (2015). Guidelines for a Just Transition Towards Environmentally Sustainable Economies and Societies for All. Erişim tarihi: 13 Haziran 2024. <https://www.ilo.org/media/435091/download>
- International Trade Union Confederation (ITUC).** (2018). Solidarity and Just Transition Silesia Declaration. Erişim tarihi: 10 Haziran 2024. <https://www.ituc-csi.org/unions-support-solidarity-and-just>
- Joaquim, A. C., Lopes, M., Stangherlin, L., Castro, K., Cereffa, L. B., Longen, W. C., ... & Perry, I. D. S.** (2018). Mental health in underground coal miners. *Archives of environmental & occupational health*, 73(6), 334-343.
- Li, F., Li, X., Hou, L., & Shao, A.** (2018). Impact of the coal mining on the spatial distribution of potentially toxic metals in farmland tillage soil. *Scientific reports*, 8(1), 14925.
- Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG).** (2024) Maden İstatistikleri Erişim Tarihi 5 Haziran 2024 <https://www.mapeg.gov.tr/Sayfa/Madenistatistik>
- Mohai, P., Pellow, D., & Roberts, J. T.** (2009). Environmental justice. *Annual review of environment and resources*, 34(1), 405-430. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-082508-094348>
- Narayan S.** Just Transition for Healthy People on a Healthy Planet. *NEW SOLUTIONS: A Journal of Environmental and Occupational Health Policy*. 2023;33(1):72-82. doi:10.1177/10482911231167566
- Newell, P., & Mulvaney, D.** (2013). The political economy of the 'just transition'. *The geographical journal*, 179(2), 132-140. <https://doi.org/10.1111/geoj.12008>
- Onyije, F. M., Hosseini, B., Togawa, K., Schüz, J., & Olsson, A.** (2021). Cancer incidence and mortality among petroleum industry workers and residents living in oil producing communities: a systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4343.
- Rosemberg, A.** (2010). Building a just transition: The linkages between climate change and employment. *International Journal of Labour Research*, 2(2), 125-161.
- Schlosberg, D., & Carruthers, D.** (2010). Indigenous struggles, environmental justice, and community capabilities. *Global environmental politics*, 10(4), 12-35.
- Stark, A., Gale, F., & Murphy-Gregory, H.** (2023). Just Transitions' Meanings: A Systematic Review. *Society & Natural Resources*, 36(10), 1277-1297. <https://doi.org/10.1080/08941920.2023.2207166>
- Stevis, D.** (2020). Labour unions and environmental justice: the trajectory and politics of just transition. In *Environmental Justice* (pp. 249-265). Routledge.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).** (2011). Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010. Erişim tarihi: 13 Haziran 2024. <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>
- UNFCCC** (2016). Paris Agreement 2015. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/paris-agreement_publication.pdf
- UNFCCC** (2018). Supporting the Conditions for A Just Transition Internationally. 24th Conference of the Parties (COP24) on 3 December 2018 in Katowice, Poland. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. <https://www.ioe-emp.org/index.php?elD=dumpFile&t=f&f=134978&token=91237abd5b4e38c1e7c2e4364b2b8e7095d8e0fd>
- UNFCCC** (2021). Solidarity and Just Transition Silesia Declaration. Leaders' Summit during the 26th Conference of the Parties (COP26) UK. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. <https://ukcop26.org/supporting-the-conditions-for-a-just-transition-internationally/>
- UNFCCC** (2022). Sharm el-Sheikh Implementation Plan. Decision -/CMA.4 Leaders' Summit during the 27th Conference of the Parties (COP27) Glasgow. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma4_auv_2_cover_decision.pdf
- UNFCCC** (2023a). Ensuring No One is Left Behind: First High-Level Ministerial Roundtable on Just Transition. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. <https://unfccc.int/news/ensuring-no-one-is-left-behind-first-high-level-ministerial-roundtable-on-just-transition>
- UNFCCC** (2023b). UAE Just Transition work programme. UN Climate Change Conference - United Arab Emirates Nov/Dec 2023. Erişim tarihi: 14 Haziran 2024. <https://unfccc.int/documents/636589>
- Velicu, I., & Barca, S.** (2020). The Just Transition and its work of inequality. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 17(S2), 263-273. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1814585@tsus20.2020.17.issue-S2>
- Wang, X., & Lo, K.** (2021). Just transition: A conceptual review. *Energy Research & Social Science*, 82, 102291. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102291>
- Winkler, H.** (2020). Towards a theory of just transition: A neo-Gramscian understanding of how to shift development pathways to zero poverty and zero carbon. *Energy research & social science*, 70, 101789. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101789>